

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2022. № 6.

DOI: 10.32702/2307-2105.2022.6.22

УДК: 339.94

С. В. Беренда,

к. е. н., доцент, доцент кафедри управління та адміністрування, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ORCID ID: 0000-0002-2350-5058

Л. І. Григорова-Беренда,

к. е. н., доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин імені Артура Голікова, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ORCID ID: 0000-0002-8091-4333

**ФОРМУВАННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ЛАНЦЮГІВ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ
НА ПРИКЛАДІ СЕКТОРУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО
МАШИНОБУДУВАННЯ УКРАЇНИ**

S. Berenda,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Management and Administration, V.N. Karazin Kharkiv National University

L. Grygorova-Berenda,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of International Economic Relations, V.N. Karazin Kharkiv National University

**FORMATION OF GLOBAL VALUE ADDED CHAINS ON THE
EXAMPLE OF THE AGRICULTURAL MACHINERY SECTOR OF
UKRAINE**

У статті досліджено проблеми формування глобальних ланцюгів доданої вартості на прикладі сектору сільськогосподарського машинобудування. Розкрито зміст та особливості формування глобальних ланцюгів доданої вартості. Розглянуто вітчизняний та європейський досвід формування глобальних ланцюгів доданої вартості на прикладі сектору сільськогосподарського машинобудування. Проаналізовано сектор сільськогосподарського машинобудування. Обґрунтовано впровадження ефективної процедури формування глобальних ланцюгів доданої вартості на прикладі сектору сільськогосподарського машинобудування. Зроблена спроба побудови матриці стратегії розвитку сільськогосподарського машинобудування в Україні на основі матриці типу - 1. «Локальний монополіст». 2. «Локальний гравець». 3. «Глобальний гравець». 4. «Глобальний експортер». В статті розглядається мережевий підхід щодо з'ясування рівня конкурентоздатності окремо взятої галузі, який базується на методології «глобусу економічної складності».

The article examines the problems of formation of global value chains on the example of the agricultural machinery sector. The content and features of the formation of global value chains are revealed. Value-added chains have begun to be influenced by persistent trends of globalization, i.e. the production process is becoming increasingly fragmented; it crosses borders according to competitiveness factors, and is dominated by multinational corporations and global companies.

Domestic and European experience of formation of global value chains on the example of the agricultural engineering sector is considered. Production of agricultural machinery products in Ukraine has traditionally developed strongly and complemented, in fact, no less powerful agricultural production. Developing agricultural machinery companies must look for ways to profitably join global value chains based on the concept of a smile-curve.

The sector of agricultural engineering is analyzed. Empirical data show the extremely low competitiveness of Ukrainian agricultural machinery compared to leaders in this field, such as German manufacturers.

The introduction of an effective procedure for the formation of global value chains on the example of the agricultural machinery sector is justified. An attempt was made to build a matrix of strategy for the development of agricultural engineering in Ukraine on the basis of a matrix of type - 1. "Local monopolist". 2. "Local player". 3. "Global player". 4. "Global Exporter". Having considered four models of development of agricultural engineering, the third model - "Global exporter" is optimal for Ukraine. It is more in line with the reduction of dependence on imports and the development of export potential of the industry.

The article considers a network approach to determine the level of competitiveness of a particular industry, which is based on the methodology of the "globe of economic complexity". The "distance" indicator, according to this methodology, for the product group HS8433 was 0.786, which indicates a significant existing technological opportunity for the export of this group of goods from Ukraine. A further focus of export opportunities for Ukraine with the EU is in the field of "industrial visa-free travel".

Ключові слова: глобальні ланцюги, додана вартість, сільськогосподарський сектор, машинобудування, експорт, кумуляція торгівлі.

Keywords: global chains, value added, agricultural sector, mechanical engineering, exports, cumulation of trade.

Постановка проблеми. Урядові установи та агенції розвитку провідних країн світу розглядають глобальні ланцюги доданої вартості (ГЛДВ) як вагомий та ключовий елемент стратегій продуктивного розвитку реального сектору економіки вже більше трьох десятиліть. Існування ГЛДВ

сприяє формуванню та розвитку фірм, які розгортають в них та дотичних секторах свій бізнес. Логіка полягає в тому, що компанії не є успішними окремо, самостійно, а мають пряму залежність від постачальників товарів та конкретних послуг, покупців та ринків збуту. Вони також мають залежність від інвестицій, доступу до певних навиків і знань, які можуть надати кваліфіковані провайдери, дослідницьких та консультаційних послуг та навчальних мереж, отже до них приєднуються подібні підприємства. ГЛДВ підхід створює комфортну основу для раціонального розуміння контексту, де зростає бізнес, а також для розвитку та створення політики, проектів їх покращення та контексту, в якому вони функціонують. Утворення ланцюгів доданої вартості можна розуміти як підхід до розвитку фірми.

На ланцюги доданої вартості почали впливати стійкі тенденції глобалізації, тобто процес виробництва стає все більш фрагментованим; вона перетинає кордони відповідно до факторів конкурентоспроможності, і в ньому переважають транснаціональні компанії та глобальні гравці. Для країн, що розвиваються, відкриваються глобальні виробничі мережі або глобальні ланцюги доданої вартості, значні можливості увійти у світову економіку, оволодіти знаннями та технологіями та збільшити додану вартість своєї продукції.

Однак вони також можуть призвести до потенційного виключення (не прийняття) фірм у країнах, які не мають необхідних фінансових ресурсів, а також підтримки світових гравців та національних урядів.

В Україні склалась низка виробництв, яка об'єднувалась в «радянські ланцюги доданої вартості». Де не існувало ринкового фактору, зовнішніх гравців, і взагалі «додана вартість» розглядалась як елемент ворожої капіталістичної системи господарювання.

Після розпаду СРСР і краху командно-адміністративної економіки, появі вищенаведених факторів виробнича мережа деградувала, в тому числі і в сільськогосподарському машинобудуванні, була витіснена в «дешеві» ланки ланцюга доданої вартості, а подекуди повністю збанкрутіла.

Виробництво продукції сільськогосподарського машинобудування традиційно в Україні потужно розвивалось і доповнювало, власне не менше потужне сільськогосподарське виробництво. Відтак сьогодні постає актуальне питання пошуку місця національних виробників та їх продукції, як у глобальних, так і регіональних ланцюгах доданої вартості, в умовах викликів глобальної продовольчої кризи та агресії РФ проти України.

В результаті цього, виключені з ГЛДВ компанії сектору сільськогосподарського машинобудування продовжують генерувати «низьку» додану вартість, втрачаючи можливості, що надаються індустріалізацією що, як правило, є проміжним кроком до сучасної, багатогалузевої та процвітаючої економіки. Більше того, навіть коли підприємствам сектору сільськогосподарського машинобудування, що розвиваються, вдається приєднатися до ГЛДВ, вони все одно ризикують залишатися на позиціях з низькою доданою вартістю в структурі ланцюга з обмеженими можливостями для навчання та модернізації. У цьому випадку приєднання до ГЛДВ не сприяє автоматично структурним змінам. Підприємства сектору сільськогосподарського машинобудування, що розвиваються, повинні шукати шляхи вигідного приєднання до ГЛДВ спираючись на концепцію smile-кривої.

Зрештою, вигоди від участі залежать від факторів конкурентоспроможності, ринкової сили та розподілу доданої вартості.

У той же час державні органи повинні не лише брати участь і отримувати негайні вигоди, а також брати до уваги більш широкі цілі державної політики, такі як кількість та якість робочих місць, ефект розповсюдження на інші сектори, неекономічний та екологічний вплив промислової діяльності, а також загальний внесок у диверсифікацію та економічну стійкість.

За такого сценарію просування ланцюгів створення вартості передбачає новий комплекс заходів, який зосереджується на залученні

доданої вартості, одночасно покращуючи становище національного виробництва у ГЛДВ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретичних та методологічних аспектів проблеми формування глобальних ланцюгів доданої вартості відображено в наукових публікаціях: Г. Джереффі [1], Р. Болдуїн [2], Д. Хуммельс [3], М. Портер та ін.

Концепція глобальних ланцюгів доданої вартості виникла в 1970-х роках. Майкл Портер був одним з перших, хто розробив її. Пізніше, у 2000-х, вона трансформувалася у концепцію глобальних ланцюгів доданої вартості (GVC).

Вчені вивчають інструменти для проведення аналізу та управління глобальними ланцюгами. Роблячи співставлення з галузевим аналізом, ГЛДВ підхід дає змогу нам дослідити конкретні особливості та аспекти співпраці між сільськогосподарськими компаніями, їх сильні та слабкі сторони у ланцюзі, можливо визначити обмеження на вхід та створити ефективні рекомендації у галузі управління державним господарством.

Є кілька досліджень, які мають переважно оглядовий характер і базуються на англійськомовних джерелах. Наприклад, поняття «діагональна кумуляція» у запиті google scholar зустрічається лише в кількох наукових статтях: Науменко Н.С. «Також там (в угоді про ЗВТ Україна з ЄАВТ - ред.) Передбачає можливість кумуляції походження: коли компоненти та сировина, що імпортуються з іншої країни, вважаються «місцевими». Угода передбачає два типи кумуляції: двосторонню та діагональну», Гончарук А.І. та Усенко О.О., також окремі питання системи накопичення торгівлі розглядає Пятницький В.Т. [4].

Однак низка питань, що стосуються розробки та впровадженням ефективного формування глобальних ланцюгів доданої вартості на прикладі сектору сільськогосподарського машинобудування, тому існує потреба у детальному вивченні запропонованої проблеми. Саме важливість та значимість цих питань призвели до вибору теми дослідження.

Постановка завдання. Здійснити теоретичний аналіз та емпіричне дослідження проблеми формування глобальних ланцюгів доданої вартості на прикладі продукції сектору сільськогосподарського машинобудування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Не існує загальновизнаного консенсусу щодо ланцюгів створення вартості як таких. Консенсус і не є необхідним, можливо, оскільки фактично використовується поняття ланцюгів створення вартості для різних цілей. Як правило, під ланцюгами створення вартості розуміють результат (ефективної) економічної та соціальної організації.

Формування конкурентних переваг у функціонуванні міжнародних інтегрованих виробничих мереж все більше базується на можливості застосування так званого універсального визначення походження товарів і створення відповідних кумуляцій торгівлі.

Для сучасних глобальних корпорацій, які є постачальниками міжнародного поділу праці та широко залучені до процесів спеціалізації та співпраці, заснованих на використанні як абсолютних, так і відносних переваг, є можливість більш активно та гнучко формувати свою зовнішньоекономічну політику за допомогою інструменту кумуляції торгівлі.

Поточне формування глобальних ланцюгів доданої вартості відбувається під дією низки факторів, включаючи технічний прогрес, інституційні ускладнення, вичерпання природних ресурсів, появу нових виробництв, правила походження та багато інших. Постачальниками структурних зрушень міжнародної торгівлі в межах національних економік є насамперед багатонаціональні підприємства або ТНК. Наявність багатонаціональних підприємств або ТНК визначає країну її участь у ГЛДВ та пов'язаних з ним процесом офшоризації та оншоризації виробництва товарів та послуг, на основі сучасних світових тенденцій [5, с. 21].

На наш погляд, ключовими показниками участі є витрати на дослідження та розробки (НДДКР) та участь у поділі праці, що

аналізувалось за допомогою показників прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Особлива роль у цих процесах належить політичним процесам та виникненню промисловості. Насправді, структурні зрушення в торгівлі відображають якісні зміни в самому ГЛДВ.

Структурні зрушення у внутрішньогалузевій та міжгалузевій торгівлі відбуваються регулярно; зокрема - це зміна структури торгівлі доданою вартістю протягом тривалого часу, наприклад 10 і більше років, оскільки цього періоду достатньо, щоб відбулися зрушення в торгівлі.

Як відомо, міжнародна торгівля з точки зору диференціації товарного асортименту складається з двох потоків: міжгалузева та внутрішньогалузева торгівля.

Розвиток ланцюгів доданої вартості може бути спрямовано на досягнення численних пов'язаних цілей таких як людські, соціальні, економічні та екологічні аспекти розвитку.

Намагаючись досягти певної мети (наприклад, дохід у сільській місцевості), можна досягти іншої цілі (наприклад, рівень зайнятості в сільській місцевості), хоча вплив на досягнення третьої мети (наприклад, екологічна стійкість) може бути негативним. Щоб вирішити цю дилему, розробники ланцюгів доданої вартості повинні знати про системний характер розвитку ланцюгів доданої вартості, одночасно контролюючи та поставляючи - принаймні наскільки це можливо - вплив його діяльності на інші цілі.

Принципи формування глобальних ланцюгів доданої вартості на прикладі сектору сільськогосподарського машинобудування наведені на рис.1.

Рис. 1. Принципи формування глобальних ланцюгів доданої вартості на прикладі сектору сільськогосподарського машинобудування

Джерело: розроблено авторами на основі [6].

Фундаментальні праці М. Портера [7] містять два важливі принципи концепції ланцюга доданої вартості (ланцюга створення вартості). По-перше, він розрізняє різні стадії виробничого процесу, зокрема, вхідну логістику для постачання, діяльність компанії, вихідну логістику, маркетинг та збут, а також допоміжні послуги. Такі відмінності чітко розроблені з точки зору окремої фірми, яка займається виробництвом товарів або послуг з урахуванням його зв'язків на етапі перед виробництвом. Глобальні ланцюги створення вартості та розвиток (постачання) та на етапі після виробництва (продажі) у виробничому ланцюзі. По-друге, М.Портер [6] досліджує, як формується цінність у системі множинних відносин («система цінностей»).

На його думку, ефективність фірми залежить від того, як фірма керує своїми ланцюгами постачання, як вони вбудовані в загальну структуру ланцюга створення вартості і здатність підтримувати конкурентоспроможність по всьому ланцюжку. Тому розвиток фірми та галузі визначається, серед інших факторів, галузевою структурою та організацією. Однак М.Портер не надав рекомендації щодо розвитку ланцюгів створення вартості або, як краще інтегрувати промисловий сектор та структурувати його для підвищення конкурентоспроможності. Натомість він зосередився на тому, як фірми можуть досягти «конкурентних переваг» порівняно з виробниками з інших країн, стикаючись із обмеженнями пропозиції, сильною конкуренцією та специфічними потребами споживачів.

Дослідники баз даних з Гарвардського центру міжнародного розвитку (CID) представили інтерактивний інструмент «Глобус економічної складності», який візуалізує 15 трильйонів доларів у світовій торгівлі в режимі 3D.

Дані про міжнародну торгівлю надала ООН, різнокольорові конфетти покривають земну кулю з різною інтенсивністю, крім того, колір залежить від групи товарів, а концентрація - від ваги світового виробництва.

Усі дані змінюються в режимі реального часу залежно від поточної ситуації. «Глобус» надає можливість побачити, які частини світу все ще експортують сільськогосподарську продукцію, а які вже перейшли на машинобудування та більш досконалу техніку. Інновації у таких візуалізаціях допомагають представити дослідження більш вражаючим та доступним способом.

Глобус створили О. Корнек та Р. Вуйлемот, колеги з візуалізації даних CID. В анімації одночасно задіяно 153 000 штук, що стало можливим завдяки відеокартам нового покоління та технології 3D.

Згідно глобусу економічної складності, що візуалізує економіку кожної країни відповідно до продуктів, які вони експортують, можемо вказати що не всі країни мають можливості експортувати у всіх секторах. Порівнюючи техніку (двигуни, інтегральні схеми, телефони) з овочами (кава, соєві боби, пшениця), можна зазначити, що продукти покладаються на різні виробничі можливості. У деяких галузях промисловості є продукти, які мають багато зв'язків, таких як машини, на відміну від овочів. Ми називаємо це продуктовим простором, *product space* (англ) [8].

Одними з найпоширеніших глобальних ланцюгів створення вартості є ГЛДВ сільськогосподарського машинобудування та транспортного обладнання. Цьому сприяли лібералізація зовнішньої торгівлі в країнах, що розвиваються, укладення угод про вільну торгівлю, розвиток як інформаційних, так і комунікаційних технологій.

Ступінь участі базується як на товарах, що ввозяться в країну для створення кінцевого продукту, так і на компонентах або сировині, що експортуються з країни. Зрозуміло, що сировина має найнижчу додану вартість. Країни, які були включені до ГЛДВ, а саме до виробничих ланцюгів ТНК, мали економічне прискорення. Тому вітчизняні підприємства повинні брати активну участь у ГЛДВ сектору сільськогосподарського машинобудування.

Найвища концентрація ланцюгів доданої вартості спостерігається між регіонами Північної Америки, Європи та Східної Азії. Цей фактор пов'язаний з вартістю перевезень, якістю інфраструктури та регіональними торговими угодами. Світові ланцюги створення вартості є взаємопов'язаними з рішеннями щодо корпоративних інвестицій. У той же час більшість компаній, які беруть участь у ГЛДВ можна віднести до малого та середнього бізнесу.

Для того, щоб вітчизняні компанії змогли приєднатися до ГЛДВ, торгові процедури (включаючи митні та прикордонні процедури) та логістику потрібно спростити, тут є певні можливості у разі отримання Україною статусу країни-ЄС.

Ми виділяємо наступні причини вступу до ГЛДВ для сектору сільськогосподарського машинобудування:

- Вихід на світові ринки та розширення продажів.
- Перебудова технологій та зміни людського капіталу шляхом розвитку нових компетенцій.
- Залучення зарубіжних інвестицій (промисловий капітал).

Сучасний парк сільськогосподарської техніки нашої країни, що використовується в процесі виробництва, налічує близько 1 мільйона одиниць машин та обладнання. Що стосується цільового сегменту дослідження, то парк такого обладнання налічує понад 500 тис. одиниць. Враховуючи наявність сільськогосподарської техніки на підприємствах, слід зазначити, що основна маса тракторів реєструється на підприємствах та фермерах [9, с. 95]. Найменша кількість тракторів використовується на державних сільськогосподарських підприємствах.

Розглядаючи парк сільськогосподарського обладнання, варто відзначити переважну роль тракторів. Цим підприємствам належала значна кількість посівного обладнання - а саме 21% від загального парку сівалок в Україні та значна кількість комбайнів (23,6%), незважаючи на щорічне їх

скорочення. Звісно, що в умовах агресії з боку РФ втрати такої техніки особливо на півдні нашої країни неминучі.

Аналіз показників скорочення технічних засобів показує, що середня норма утилізації автомобілів становить 8-11% на рік, що більш ніж у 2 рази перевищує темп оновлення автопарку (4% на рік).

Низька технічна підтримка сільськогосподарських підприємств призводить до затримок у проведенні польових робіт, погіршення їх якості, значних втрат урожайності та зменшенні урожайності сільськогосподарських культур. Так, збирання врожаю проводиться комбайнами протягом 20 днів, а не 5-7 згідно з нормативами. Так, парк тракторів складає лише 45% потреб сільського господарства, зернозбиральних комбайнів - 48%, кормозбиральних комбайнів - 75%, косарок - 66%, прес-підбирачів - 85%, жатки - 46%, плуги - 37%, сівалки - 66%. Для інших типів обладнання ступінь постачання коливається від 35 до 60% [10, с. 132].

Судячи з досвіду країн, які дуже швидко зайняли першочергові позиції у світових ланцюгах доданої вартості (Південна Корея, Тайвань, Малайзія, КНР), вони здійснили це за підтримки своїх держав (укладення угод із зонами вільної торгівлі, значна підтримка наукомістких галузей промисловості та ін.)

Як модель ланцюг доданої вартості описує поетапні кроки та дії, а також процес переміщення товару, зокрема у ланцюгу «постачальник – споживач» проходячи етапи, що додають вартості цьому товару. Кожна окрема ланка ланцюга може бути незалежним підприємством сектору сільськогосподарського машинобудування. На основі цієї концепції окремі частинки ланцюга не є конкурентними між собою, а дуже тісно проводять співпрацю з метою досягнення спільної мети. Емпіричні данні свідчать про вкрай низьку конкурентоздатність українського сільськогосподарського машинобудування у порівнянні із лідерами в цій галузі, наприклад німецькими виробниками.

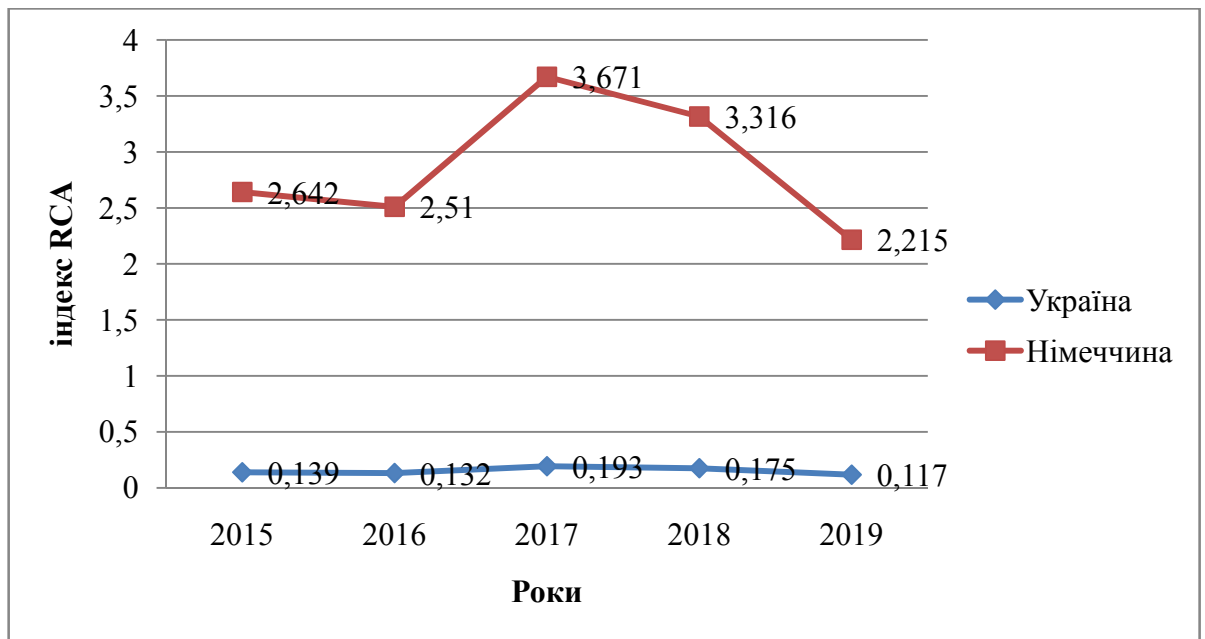

Рис. 2. Динаміка індексу конкурентоспроможності сільськогосподарського машинобудування України та Німеччини [8]

Як бачимо з даних рис. 2, індекс відносної експортної конкурентоспроможності України знаходиться в межах інтервалу $[0; +1]$, що свідчить про відсутність конкурентних переваг галузі на зовнішніх ринках. Індекс відносної експортної конкурентоспроможності знаходиться за межами інтервалу $[0; +1]$, що свідчить про конкурентні переваги галузі Німеччини на зовнішніх ринках.

Згідно даних [8], ми розглянули найбільшу за питомою вагою товарну групу «Трактори, за винятком тракторів товарної позиції 8709» (код 8701) де видно що від експорту групи товарів Україна може отримати вигоду у розмірі 1,65 млрд дол США. Показник «відстані» для зазначеної групи товарів склав 0,817, що свідчить про значну існуючу технологічну можливість для експорту даної групи товарів.

За групами товарів «Машини та обладнання для сільського господарства, садові або лісогосподарські для підготовки або оброблення ґрунту» (код 8432) та «Машини для роботи з насінням, зерном чи сухими бобовими культурами, крім машин, що використовуються на сільськогосподарських фермах» (код 8437) вигідні можливості для

України наразі відсутні.

Від експорту групи товарів «Машини або механізми для збирання, обмолоту сільськогосподарських культур» (код 8433) Україна може отримати вигоду у розмірі 1,55 млрд дол. США. Показник «відстані» для даної групи товарів склав 0,786, що свідчить про значну існуючу технологічну можливість для експорту даної групи товарів. Звісно, що всі розрахунки актуальні та реалістичні після відбиття агресії РФ Збройними Силами України.

Використовуючи дані показники і розташувавши їх по вісі X та Y була побудована матриця, відповідно до якої пропонуються чотири варіанти розвитку сільськогосподарського машинобудування:

1. «Локальний монополіст».
2. «Локальний гравець».
3. «Глобальний гравець».
4. «Глобальний експортер».

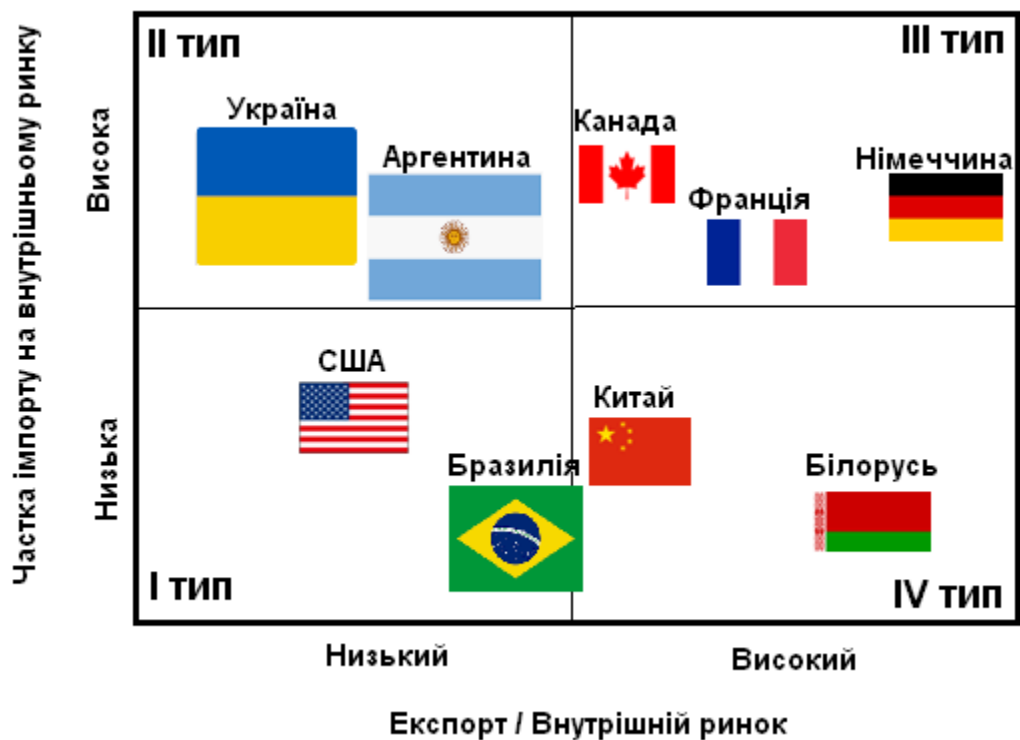

Рис. 3. Аналіз існуючих моделей розвитку галузі сільськогосподарського машинобудування

Джерело: розроблено авторами

Перша модель «Локальний монополіст» передбачає наявність закритого внутрішнього ринку і акцентування державної промислової політики на розвитку національного виробництва, орієнтованого на внутрішній ринок.

Тобто, країни з такою моделлю поведінки, активно використовують мита та інші бар'єри (технічне регулювання, державні й місцеві вимоги та ін.) для запобігання проникнення на їхній ринок імпоротної продукції.

Наприклад, Бразилія і США. Ринок сільськогосподарської техніки США відноситься до даної моделі тому, що їх внутрішній ринок становить 1/3 світового ринку сільськогосподарської техніки, на тлі чого навіть експорт в розмірі 8 млрд. доларів (більше ніж ринок Німеччини) виглядає незначним. Також в США існують високі бар'єри входу на внутрішній ринок.

У Бразилії не дозволяється ввезення товарів, що мають національний аналог, а при ввезенні технологій Банк Бразилії повинен видати сертифікат на відсутність аналога. Тобто, модель економічної політики Бразилії така, що вона створює сприятливий інвестиційний клімат для припливу іноземного капіталу в країну, і в той же час не становить загрози інтересам національної економічної безпеки. На початку 60-х років минулого століття Бразилія в розвитку сільськогосподарського машинобудування зробила ставку на імпортозаміщення. На сьогоднішній день в Бразилії повністю локалізовано виробництво машин і устаткування таких світових лідерів сільськогосподарського машинобудування як AGCO (55% внутрішнього ринку), CNH (25%), John Deere (12%). Значна частина продукції експортується. Таким чином, на сьогоднішній день Бразилія практично перейшла до четвертої моделі – «Глобальний експортер».

Друга модель «Локальний гравець» характерна для країн, в яких національні виробники мають низьку конкурентоспроможність. Ринок характеризується високою відкритістю до імпорту, низькою (або

неефективною) підтримкою держави і орієнтованістю вітчизняних виробників виключно на внутрішній ринок.

Так сьогодні можна охарактеризувати сільськогосподарського машинобудування України – висока частка імпорту на ринку і низький експорт. До даної моделі також можна віднести сільськогосподарське машинобудування Аргентини.

Третя модель – «Глобальний гравець» характеризується відкритим внутрішнім ринком і орієнтованістю національного виробництва на експорт. Яскравими представниками моделі є Канада, Франція, Німеччина. Для цієї моделі характерна поява глобальних компаній, що реалізують свою продукцію на всіх зарубіжних ринках. Однак для цього необхідний високий рівень конкурентоспроможності, інвестицій в НДДКР і модернізацію.

Четверта модель – «Глобальний експортер»: «закритий» внутрішній ринок і експортно-орієнтоване національне виробництво. Яскраві представники – КНР, Білорусь. Модель характеризується застосуванням жорстких митно-тарифних і адміністративних заходів регулювання ринку державою з обмеження імпорту та сприяння розвитку експорту національними виробниками. КНР і Білорусь в реалізації даної моделі досягли максимальних результатів.

Розглянемо можливі вектори розвитку галузі сільськогосподарського машинобудування України (рис. 4).

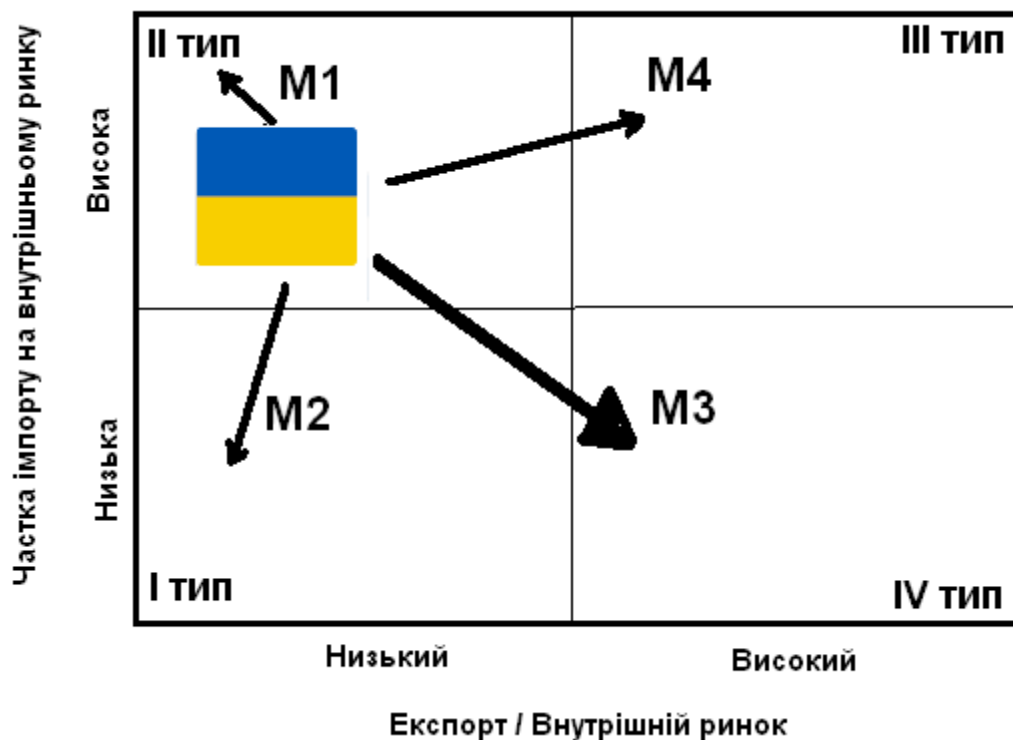

Рис. 4. Вектори розвитку сільськогосподарського машинобудування України

Джерело: розроблено авторами

Перша модель – «Локальний гравець» характеризується збереженням поточного вектору розвитку галузі. Відповідає критерію можливості бути реалізованим, але веде до втрати вітчизняного сільгоспмашинобудування і переходу на споживання імпорту. Модель не задовольняє інтереси виробників сільгосптехніки і держави; знижується рівень продовольчої безпеки, знижуються податкові надходження, зростає безробіття тощо.

Друга модель розвитку – «Локальний монополіст» передбачає заборону імпорту і орієнтацію виробництва на внутрішній ринок. Як наслідок відбудеться зниження стимулу до підвищення конкурентоспроможності та розвитку модельного ряду вітчизняної продукції. Для забезпечення потреб сільгоспвиробників необхідні значні державні і приватні інвестиції в створення і розвиток вітчизняних виробництв в сегментах, де на сьогоднішній день вони відсутні. Таким чином, зазначену модель можна реалізувати, але вона має низку недоліків. Так, виробники техніки, не

зважаючи на пряму вигоду, опиняться в залежності від коливань на внутрішньому ринку, що негативно позначиться на стійкості бізнесу. Частка машин вітчизняного виробництва на ринку зростає, що позитивно позначиться на реалізації продовольчої безпеки і доходах виробників техніки; зростуть податкові надходження. При цьому є ризик зниження якості і технічного рівня продукції через відсутність конкуренції, що негативно позначиться на інтересах сільгоспвиробників і процесах модернізації АПК. Ця модель може бути обрана в якості вектору розвитку галузі.

Третя модель «Глобальний експортер» характеризується захистом внутрішнього ринку і масштабною державною підтримкою експорту вітчизняної продукції. Ця модель, як і попередня, має свої переваги:

- поряд з високою часткою вітчизняного виробництва на внутрішньому ринку забезпечується значний обсяг експорту. Це веде до збільшення обсягів продажів (доходів виробників техніки), податкових відрахувань і стійкості бізнесу (зниження залежності від внутрішнього ринку);
- конкуренція на зовнішніх ринках позитивно відіб'ється на інвестиціях в розробку нових моделей (проведення НДДКР), призведе до технічної модернізації вітчизняних виробництв;
- розвиток галузі призведе до створення нових робочих місць, зростання заробітної плати і продуктивності праці.

Отже, зазначена модель краще двох попередніх, оскільки забезпечує дотримання інтересів усіх груп і є найбільш економічно привабливою.

Четверта модель «Глобальний гравець» характеризується «закритим» внутрішнім ринком і експортно-орієнтованим національним виробництвом. При сьогодинішньому рівні розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування дану модель не можна реалізувати, через неготовність підприємств галузі конкурувати з глобальними компаніями. Повна лібералізація внутрішнього ринку призведе до переважання імпорту і

витіснення української продукції. Відбудеться повна втрата компетенцій в галузі. При цьому не буде забезпечений приплив інвестицій в створення нових підприємств з огляду на вигідність прямих імпортних поставок. Розвиток подій аналогічний сценарію першої моделі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, сьогоднішня територіальна організація міжнародного бізнесу, яка сформувалася під впливом трансформації міжнародного поділу праці, в якій детальна спеціалізація займає чільне місце, розробила відносно нову форму міжнародного співробітництва - глобальні ланцюги доданої вартості, що суттєво впливає на процеси глобалізації, оскільки дозволяє включати у світовий відтворювальний процес нові ринки, країни, національні корпоративні структури, стимулює розповсюдження інновацій та науково-технічний прогрес, створення нових робочих місць, соціальних технологій та практик.

Глобальні ланцюги доданої вартості стали найважливішою складовою світової економіки та сектору сільськогосподарського машинобудування.

Існує нагальна потреба активізувати роботу з ЄС та іншими країнами для сприяння взаємозв'язку ланцюгів поставок шляхом взаємного визнання відповідальності, взаємної підтримки дотримання стандартів та взаємного обміну інформацією митні служби та інші установи.

Розглянувши чотири моделі розвитку сільськогосподарського машинобудування, оптимальною для України є третя модель – «Глобальний експортер». Вона більшою мірою відповідає зниженню залежності від імпорту продукції і розвитку експортного потенціалу продукції галузі.

Подальші дослідження фокусуються на напрямку реалізації «промислового безвізу» з країнами ЄС та можливостями для збільшення експорту товарів сільськогосподарського машинобудування.

Література

1. Gereffi, Gary. 1999. "International Trade and Industrial Upgrading in the Apparel Commodity Chain." *Journal of International Economics* 48 (1): 37–70. [https://doi.org/10.1016/S0022-1996\(98\)00075-0](https://doi.org/10.1016/S0022-1996(98)00075-0).
2. Baldwin, Richard, and Daria Taglioni. 2011. "Gravity Chains: Estimating Bilateral Trade Flows When Parts and Components Trade is Important." NBER Working Paper 16672. <https://doi.org/10.3386/w16672d>.
3. Hummels, David, Jun Ishii, and Kei-Mu Yi. 2001. "The Nature and Growth of Vertical Specialization in World Trade." *Journal of International Economics* 54 (1): 75–96. [http://dx.doi.org/10.1016/S0022-1996\(00\)00093-3](http://dx.doi.org/10.1016/S0022-1996(00)00093-3).
4. Berenda S. European system of trade accumulation and global value chains / S. Berenda // *Business Inform.* 2015. № 3. P. 29-35.
5. Black, J., Hashimzade, N., Myles, G. A Dictionary of Economics (5 ed.). Oxford University Press., 2017 (1), 327-377.
6. Porter, Michael. 1990. *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press
7. Porter, Michael. 1985. *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. New York: Free Press.
8. The Atlas of Economic Complexity [Електронний ресурс] // Офіційний сайт The Atlas of Economic Complexity. URL: <https://atlas.cid.harvard.edu/>
9. Осадчий О. Основи сільського господарства / О. Осадчий // Центр навчальної літератури. 2017. С. 294
10. Тимчук С. А. Менеджмент фермерських господарств / С. А. Тимчук // Центр навчальної літератури. 2019. С. 366

References

1. Gereffi, G. (1999), "International Trade and Industrial Upgrading in the Apparel Commodity Chain", *Journal of International Economics*, vol. 48 (1), pp. 37-70. [https://doi.org/10.1016/S0022-1996\(98\)00075-0](https://doi.org/10.1016/S0022-1996(98)00075-0).

2. Baldwin, R and Taglioni, D. (2011), “Gravity Chains: Estimating Bilateral Trade Flows When Parts and Components Trade is Important”, NBER Working Paper 16672. <https://doi.org/10.3386/w16672d>.
3. Hummels, David, Jun Ishii, and Kei-Mu, Yi. (2001), “The Nature and Growth of Vertical Specialization in World Trade”, Journal of International Economics, vol. 54 (1), pp. 75-96. [http://dx.doi.org/10.1016/S0022-1996\(00\)00093-3](http://dx.doi.org/10.1016/S0022-1996(00)00093-3).
4. Berenda, S. (2015), “European system of trade accumulation and global value chains”, Business Inform, vol. 3, pp. 29-35.
5. Black, J. Hashimzade, N. and Myles, G. (2017), A Dictionary of Economics (5 ed.), Oxford University Press, vol. (1), pp. 327-377.
6. Porter, M. (1990), The Competitive Advantage of Nations, Free Press, New York, USA.
7. Porter, M. (1985), Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance, New York, USA.
8. The Atlas of Economic Complexity (2022), available at: <https://atlas.cid.harvard.edu/> (Accessed 10 June 2022).
9. Osadchyj, O. (2017), Osnovy sil's'koho hospodarstva [Basics of agriculture], Tsentr navchal'noi literatury, Kyiv, Ukraine.
10. Tymchuk, S.A. (2019), Menedzhment fermers'kykh hospodarstv [Management of farms], Tsentr navchal'noi literatury, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 21.06.2022 р.